

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ KONSTITUSİYASI DEMOKRATİK DÖVLƏT QURUCULUĞUNUN TƏMƏL PRİNSİPİ KİMİ

UOT 32(092)
DOI: <https://doi.org/10.30546/3006-0346.2025.1.85.023>

İBRAHİM BABAYEV
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin
"Humanitar fənlər" kafedrasının
baş müəllimi

E-mail: babayevibrahim@inbox.ru

1995-ci ilin noyabrın 12-də ilk müstəqil Azərbaycanın Konstitusiyası qəbul edilmişdir. Konstitusiyada təsbit olunan "demokratik", "hüquqi", "dünyəvi" kimi anlayışlar bir dövlət quruculuğu və idarəçiliyi sistemi olaraq müasir Azərbaycan dövlətçiliyinin xarakterik xüsusiyyətlərini, səciyyəvi cəhətlərini ifadə edir.

Demokratiya müasir Azərbaycan dövlətçiliyinin əsasında duran, onun mahiyyətini, xarakterini göstərən təməl prinsipidir, anlayışıdır. "Demokratiya mücərrəd anlayışdır, yəni demokratiyaya ona nəzərdə tutulan son məqsədə çatmaq üçün hansısa bir konkret çıxış nöqtəsi kimi baxmağa imkan vermir. Ona görə də demokratiya xalq hakimiyyəti ideyalarının yad, yaxud yeni olduğu məkanlarda birdən-birə həyata keçirilə bilməz. Hər bir digər nəzəriyyə kimi, o da əvvəlki stereotiplərin bütünlüklə yox edilməsini, habelə başqa davranış normaları və standartlarının formalaşması üçün vaxt tələb edir. . . Təbii ki, demokratiya yalnız demokratik inkişaf təcrübəsinin olduğu yerdə uğurla həyata keçirilir. Lakin bu mühakimə tranzit cəmiyyətlərdə demokratiyanın müvəffəqiyyətinin mümkünlüyünü əsla şübhə altına almır" [11,s.734-738].

1993-cü ildə, Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışından sonra dövlətin bütün imkanları cəmiyyətin siyasi sisteminin demokratikləşdirilməsi probleminin minimal ehtiyatla həllinə yönəldilir. Məhz böyük dövlətçilik təcrübəsi və səriştəsi olan Heydər Əliyev Azərbaycanın ən ağır vaxtlarında hakimiyyətə gəlişi ilə belə bir tarixi missiyanı öhdəsinə götürərək, müstəqilliyin əbədi və dönməz olmasını şərtləndirən bütün amillərin işlək mexanizmə çevrilməsini həyata keçirdi. Rusiyalı politoloq K. K. İvanov qeyd edir ki, müstəqil dövlət quruculuğu zamanı ən vacib məqam dövlətin imicini formalaşdırmaqdır [8].

Bu mənada Heydər Əliyev Azərbaycanın dövlətçilik imicinin memarı oldu. Bütün bunlar isə Azərbaycanda siyasi sabitlik olmadan əldə edilə bilməzdi. Bu baxımdan, Heydər Əliyevin müəllifi olduğu yeni neft strategiyası əsasında Azərbaycan dövləti ilə dünyanın aparıcı şirkətləri arasında 1994-cü il

sentyabrın 20-də "Əsrin müqaviləsi"nin bağlanması müstəsna rolu oldu.

Məhz bu tarixi hadisədən bir il sonra müstəqil Azərbaycanda milli- demokratik dövlət quruculuğu istiqamətində ikinci bir mühüm addım atıldı: dövlət başçısı Heydər Əliyevin rəhbərliyi və müəllifliyi ilə hazırlanan müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk Konstitusiyası qəbul edildi.

1995-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının qəbul edilməsi siyasi plüralizmi, söz, yığıncaq və assosiasiyalar azadlığını, dövlət idarəçiliyi orqanlarının seçilməsini legitimləşdirən, habelə vətəndaşların hüquq və azadlıqlarını təmin edən möhkəm demokratik bazanın yaradılmasında əsaslı addım idi.

Konstitusiyanın dövlət quruculuğunda yeri və rolu postsovet təcrübəsində xüsusilə özünəməxsus şəkil almışdır. Azərbaycan da daxil olmaqla müstəqilliyini bərpa edən digər ölkələrdə Konstitusiyanın dövlət quruculuğunun əsas hüquqi bazası olmasını səciyyələndirən bir fikirdə deyilir: "Müasir hüquq doktrinasında hüquqi, demokratik və konstitusion dövlət anlayışları sinonim anlayışlar kimi istifadə olunur və konstitusion dövlət anlayışı konstitusiyaya quruluşunun bərqərar olduğu dövləti ehtiva edir. Dövlətin konstitusiyaya quruluşu məhfumu isə, ilk növbədə, hüququn dövlət hakimiyyətinə münasibətdə aliliyi və insan hüquq və azadlıqlarının ali dəyərlər kimi tanınması və təmin olunması ilə şərtlənir [2,s.251].

Qeyd edək ki, Konstitusiyanın müasir modelləri tarixi inkişafın müxtəlif mərhələlərindən keçmişdir. "Bütün xarici ölkə konstitusiyalarını tarixi inkişaf prosesinə görə üç dövrdən birinə aid etmək olar. Birinci - bu konstitusiyaların meydana gəlməsindən I Dünya müharibəsinə kimi olan dövr; ikinci - iki dünya müharibələri arası dövr; üçüncü - II Dünya müharibəsindən sonrakı dövr; halbuki, bəllidir ki, ayrı-ayrı ölkələr üçün bu dövrlər heç də eyni əhəmiyyət kəsb etmir. Üçüncü dövrü iki yarım dövrə bölmək olar: birinci - 90-cı illərin əvvəllərinə kimi olan dövr; ikinci- Avropa ölkələrində sosialist sis-

temin iflasa uğraması... ilə xarakterizə olunan 90-cı illərdən sonrakı dövr” [9,s.95].

Azərbaycan tədqiqatçıları Konstitusiyanın mahiyyəti ilə bağlı belə ümumiləşdirmə aparırlar: Konstitusiya (latın sözü olub, “quruluş”, “təsisat” deməkdir) - dövlətin əsas qanunudur. Konstitusiya həmin ölkənin ictimai-iqtisadi quruluşunun əsasını, idarəetmə formasını və dövlət quruluşunun formasını, şəxsiyyətin hüquqi vəziyyətini, mərkəzdə və yerlərdə hakimiyyət və idarəetmə orqanlarının təşkili qaydasını və səlahiyyətlərini, dövlət hakimiyyətinin bölünməsi prinsipini təsbit edir. Konstitusiya həmin ölkənin hüquq sistemini təşkil edən digər normativ aktlara nisbətən ali hüquqi qüvvəyə malikdir [3,s.21-25].

Konstitusiyanın cəmiyyətdə rolu onun funksiyalarında təzahür edir. O, əsasən üç funksiyaya həyata keçirir: siyasi funksiya, hüquqi funksiya və humanist funksiya. Siyasi funksiya, hər şeydən əvvəl, siyasi müxtəlifliyin, çoxpartiyalılığın və ideoloji plüralizmin formalaşmasını və tanınmasını təsbit edir. Hüquqi funksiyanın mahiyyəti ondan ibarətdir ki, o, Konstitusiyaya cəmiyyətin hüquq sisteminin təməli kimi tanıyır və müxtəlif hüquq sahələri üzrə əsas hüquqi müddəaları müəyyən edir. Onların həyata keçirilməsinin təməlinə isə dövlət suverenliyi, insan hüquq və azadlıqları, hakimiyyətin bölgüsü prinsipi və s. kimi müddəalar dayanır. Humanist funksiya Konstitusiyanın bütün vəzifələrini özündə əks etdirir. Bu isə o deməkdir ki, Konstitusiyada ümumbəşəri dəyərlər və sivil cəmiyyət üçün xarakterik olan hüquq və azadlıqların möhkəmləndirilməsi təcəssüm olunur.

Konstitusiyanın ali hüquqi qüvvəsi və cəmiyyət həyatındakı yerinə və roluna dair rusiyalı tədqiqatçılar da nəzərəcərpacaq fikirlər irəli sürmüşlər. Bu xüsusda O.Kutafin və E.Kozlova aşağıdakı fikri qeyd edirlər: “Ümumilikdə, konstitusiya ictimai həyatın bütün sahələrini - siyasi, iqtisadi, sosial, mənəvi və s. sahələrini əhatə edir və bu sahələrdə ictimai münasibətlərin fundamental əsaslarını nizamlayır. Konstitusiyanın digər fərqləndirici cəhəti isə onun ayrıca hüquqi xassələrə malik olmasındadır. Bu xassələr konstitusiyanın yuxarıda qeyd olunan xüsusiyyətlərindən doğur və konstitusiyanın aliliyində, onun yüksək hüquqi qüvvəsində, dövlətin qanunvericiliyində və hüquq sistemində təməl rolunu oynamasında, onun qorunmasında, xüsusi qaydada qəbul olunmasında, ona baxılmasında və düzəlişlər edilməsində əks olunur” [10].

Qeyd edək ki, müasir dövrdə də konstitusiyalarla bağlı ziddiyyətlər qalmaqdadır. Xüsusilə siyasi sistemi kövrək olan dövlətlərdə konstitusiya böhranları bəzən sistemli hal alır.

Bununla bağlı A. Avtonomovun əsərində qeyd edilir ki: “Hər bir konstitusiya özünəməxsus spesifikasiyaya və xarakterik xüsusiyyətlərə malikdir. Bununla yanaşı, onları müəyyən kriteriyalara görə də təsnif etmək olar. Artıq qeyd olunduğu kimi, konstitusiya qəbul olunduğu və ona dəyişikliklər edildiyi zaman özündə mövcud siyasi qüvvələrin nisbətini təcəssüm etdirir. Lakin siyasi qüvvələrin nisbəti heç də sabit deyil, bu nisbət daim dəyişir. Bundan başqa, ayrı-ayrı siyasi qruplaşmalar real şəkildə həyata keçirilməsi üçün obyektiv zəmini olmayan müddələrin əsas qanuna daxil edilməsinə də müvəffəq olurlar” [7,s.162].

Konstitusiya böhranının postsovet təcrübəsindən bir nümunəni tədqiqatımızda xatırlatmaq məqsədmüvafiqdir. Qırğızıstan Respublikasının ilk konstitusiyası 5 may 1993-cü ildə qəbul olunmuşdur. Bu konstitusiya digər postsovet ölkələrində qəbul olunan konstitusiyalar kimi sosialist epoxasından sonra ölkənin demokratiyaya və kapitalizmə inteqrasiyasını hüquqi cəhətdən əsaslandırır.

İkinci konstitusiya layihəsi isə 27 iyun 2010-cu ildə, Qırğızıstanda baş vermiş məlum hadisələrdən sonra qəbul olunmuşdur. Bu konstitusiya əsasən ölkənin siyasi sisteminin dəyişilməsinə yönəlmişdi. Belə ki, yeni konstitusiyanın qəbulundan sonra Qırğızıstan rəsmən prezident respublikası idarə üsulundan parlament respublikası idarə üsuluna keçmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası preambula, 5 bölmə (Ümumi müddəalar; Əsas hüquqlar, azadlıqlar və vəzifələr; Dövlət hakimiyyəti; Yerli özünüidarəetmə; Hüquq və qanun), 12 fəsil (Xalq hakimiyyəti; Dövlətin əsasları; Əsas insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları; Vətəndaşların əsas vəzifələri; Qanunvericilik hakimiyyəti; İcra hakimiyyəti; Məhkəmə hakimiyyəti; Naxçıvan Muxtar Respublikası; Bələdiyyələr; Qanunvericilik sistemi; Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dəyişikliklər; Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına əlavələr), 158 maddə və keçid müddəalarından ibarətdir.

Konstitusiya ilə Azərbaycanın dövlət quruluşunun hüquqi əsasları müəyyən edilib. Heydər Əliyev bu haqda demişdir: “Bizim yeni konstitusiyamız, şübhəsiz ki, birinci növbədə Azərbaycan

Respublikasının dövlət müstəqilliyini, bu müstəqilliyin əbədi olduğunu və dövlət müstəqilliyini qoruyub saxlamaq, yaşatmaq üçün bütün prinsipləri əks etdirməlidir. Yəni, dünya demokratiyasının əldə etdiyi bütün nailiyyətlərdən demokratiya sahəsində inkişaf etmiş dövlətlərin konstitusiyaya təcrübəsindən istifadə etməli və Azərbaycan Respublikasının özünəməxsus tarixi milli ənənələrini əks etdirən prinsipləri özündə cəmləşdirir. Bir sözlə biz elan etmişik və mən bir daha bəyan edirəm ki, Azərbaycanda demokratik, hüquqi, sivilizasiyalı, dünyəvi dövlət qururuq. . . ” [5, s. 60].

18 oktyabr 1991-ci il tarixli “Dövlət müstəqilliyi haqqında” Konstitusiyaya Aktının 19-cu maddəsində Azərbaycan Respublikası Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsinə qoşulduğunu tanıdığı bəyan etdi. Bu prinsip sonradan 12 noyabr 1995-ci il tarixli ümumxalq səsverməsi (referendumu) yolu ilə qəbul edilmiş və 24 avqust 2002-ci il tarixdə ümumxalq səsverməsi (referendumu) yolu ilə bir sıra dəyişikliklər edilmiş Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında daha da inkişaf etdirilmişdir.

Konstitusiyaya normaları digər normalara münasibətdə prioritetdir və qanunlar, digər qanun qüvvəli aktlar konstitusiyada müəyyən edilən qayda və prosedura uyğun qəbul edilir. Konstitusiyaya şəxsiyyətin hüquqi statusunu, sosial münasibətlər sistemini, dövlət hakimiyyət orqanlarının sistemini və sair tənzimləyən normativ hüquqi akt və ya prinsipləri tənzimləyir. Konstitusiyada toplumun inkişaf prioritetlərini müəyyən edən ideya və dəyərlər əks olunub.

Azərbaycan Konstitusiyasında azadlıq, bərabərlik, şəxsi toxunulmazlıq, təhsil hüquqları, əmək, habelə vicdan azadlığı, sərbəst toplaşmaq azadlığı, seçki hüququ və digər hüquqlar öz əksini tapıb.

Konstitusiyanın qəbulundan sonra islahatların hüquqi bazası formalaşdırılmış, insan hüquq və azadlıqları ilə bağlı bir sıra sənədlər qəbul edilmiş, ölkəmiz müxtəlif beynəlxalq konvensiya və sazişlərə qoşulmuşdur. Habelə hakimiyyət qolları arasında - qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətlərinin qarşılıqlı fəaliyyətinin təmin edilməsi üçün real mexanizmlər formalaşdırıldı. Prezident Heydər Əliyevin 21 fevral 1996-cı il tarixli sərəncamı ilə Hüquq İslahatları Komissiyasının yaradılması tarixi səciyyə daşıyır. Onun 1996-cı il iyunun 8-də imzaladığı “Avropa Şurası və Azərbaycan Respublikası arasında əməkdaşlıq proqramının həyata keçirilməsi haqqında” sərəncamı xüsusi qeyd edilməlidir. Bu

sənədə əsasən “Prokurorluq haqqında”, “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında”, “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” qanun və digər hüquqi sənədlərin layihələri hazırlanıb və qəbul olunmuşdur. Digər sənədlərdən “İşgəncələrin və qeyri-insani və ya insan ləyaqətini alçaldan rəftarın və ya cəzanın qarşısının alınması haqqında” Avropa Konvensiyası, “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında” Konvensiya, “Yerli özünüidarə haqqında” Avropa Xartiyasının ratifikasiyası, “Vətəndaşlıq haqqında”, “Sərbəst toplaşmaq azadlığı haqqında”, “Dini etiqad azadlığı haqqında” qanunlar da dövlət quruculuğunda mühüm hüquqi baza rolunu oynadı. Konstitusiyaya qanunlarından isə “Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsinin tənzimlənməsi haqqında”, “Azərbaycan Respublikasının insan hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman) haqqında”, “Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi tərəfindən etimad məsələsinin həll edilməsi hüququnun əlavə təminatları haqqında” və sair qeyd edə bilərik.

Konstitusiyaya 2002 və 2009-cu illərdə edilən əlavə və dəyişikliklər modern dövlət quruculuğunun vacib şərti olmaqla yeni dövrün tələbləri ilə şərtlənirdi. Bu zərurət dünya ölkələrinin praktikasında mütəmadi olaraq müşayiət olunan bir tendensiya kimi konstitusionalizm ideyalarının təkamülündə vacib mərhələdir.

22 iyun 2002-ci il tarixli fərmanla Konstitusiyada dəyişikliklər edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Referendum Aktı layihəsi ümumxalq səsverməsinə çıxarıldı.

24 avqust 2002-ci ildə keçirilmiş referendumdakı yeni dəyişikliklərə əsasən 29 maddəyə 41 düzəliş edildi.

Ümumilikdə təklif edilən dəyişiklikləri şərti olaraq aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

1. İdarəetmə və insan hüquqları məsələlərinə dair prinsiplial dəyişikliklər;
2. Qanunvericilikdə bu və ya digər formada təsbit olunmuş normaların Konstitusiyaya gətirilməsi ilə bağlı dəyişikliklər;
3. Digər dəyişikliklər [12].

Dəyişikliklər sırasında müsbət cəhətdən xarakterizə olunmalı dəyişikliklərdən biri seçki hüquqları 40 min vətəndaşa qanunvericilik təşəbbüsü hüququnun verilməsidir. Ayrıca qanunla tənzimlənəcək bu məsələnin reallaşma mexanizmlərinin sadə və de-

mokratik qaydalara uyğun müəyyən edilməsi bu dəyişikliyin işləkliyinə hüquqi təminat yaradar.

Konstitusiyaya dəyişikliklər sırasında müsbət qiymətləndirilməli digər təklif 108-ci maddənin II hissəsinə edilən “əvvəllər Azərbaycan Respublikasının prezidenti seçilmiş şəxsin təminatı qaydaları Konstitusiya Qanunu ilə müəyyən edilir” müddəasıdır [1,s.37].

Konstitusiyaya təklif edilən dəyişikliyin böyük bir hissəsi qanunvericilikdə bu və digər formada əks edilmiş bir sıra normaların Konstitusiyada təsbit olunmasıdır. Bu xüsusda Novruz Mehdiyevin qənaəti belədir: “Bu gün biz tam əminliklə deyə bilərik ki Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında əks olunan hüquqlar, azadlıqlar və vəzifələr cəmiyyətdə öz real təminatını tapmışdır. Ona görə də onu faktiki konstitusiya adlandırmaq olar” [13].

Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayev mətbuata açıqlamasında Heydər Əliyevin konstitusionalizm ənənələrinin dirçəldilməsindəki rolunu dəyərləndirərək qeyd edib ki, 2002-ci il avqustun 24-də keçirilmiş referendumla Konstitusiyanın mətninə bir sıra dəyişikliklər edilmiş, o cümlədən Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət hüququna malik subyektlərin dairəsi genişlənmiş, ombudsman, məhkəmələr və vətəndaşlar Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət etmək hüququ əldə etmişlər.

Demokratik, hüquqi dövlət quruculuğu, həyata keçirilən siyasi, hüquqi, iqtisadi və digər islahatlar beynəlxalq hüquq normaları və prinsiplərinin tələbləri nəzərə alınmaqla Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına yenidən əlavə və dəyişikliklər edildi. 2009-cu il martın 18-də “Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına əlavələr və dəyişikliklər edilməsi haqqında” Referendum Akti qəbul olundu.

Müasir dövrdə əsas təyinatı konstitusiyaların aliliyinin təmin edilməsi olan konstitusiya nəzarəti orqanlarının üzərinə düşən mühüm vəzifələrdən biri də məhz konstitusiyanın mütəmadi inkişaf etdirilməsi ilə bağlıdır.

Bu işə qanunvericiliyin, məhkəmə təcrübəsinin mütəmadi təkmilləşdirilməsi, o cümlədən, Konstitusiya normalarının rəsmi şərh vasitəsilə həyata keçirilir. Bununla da, sabitliyin mühüm amili kimi Konstitusiyanın rolu qorunmaqla yanaşı, həm də onun mətnində tez-tez dəyişikliklər edilmədən demokratik inkişafa dinamik təsir edir.

Konstitusiyanın 12-ci maddəsinin 1-ci bəndin-

də təsbit edilir: “İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının, Azərbaycan vətəndaşlarına layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi dövlətin ali məqsədidir” [1,s.7]. Konstitusiya vətəndaşlara bütün növ insan hüquqlarından istifadə imkanı verir. Azərbaycan Konstitusiyasının hətta inkişaf etmiş dövlətlərin konstitusiyaları ilə müqayisədə kifayət qədər mütərəqqi hesab edilə biləcək müddəalarından biri də onun 12-ci maddəsinin ikinci hissəsində təsbit olunmuşdur. Maddədə qeyd olunur ki, “Konstitusiyada sadalanan insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə uyğun tətbiq edilir” [1,s.7]. Bu insan hüquqlarının beynəlxalq standartlara uyğun tətbiqinə imkan verən mühüm prinsipi ehtiva edir. Bu prinsip ölkəmizdə insan hüquq və azadlıqlarının beynəlxalq hüquq normalarında və insan hüquqlarına dair beynəlxalq müqavilələrdə nəzərdə tutulandan daha artıq məhdudlaşdırılmasına yol vermir.

İnsan hüquqlarının müdafiəsi istiqamətində Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının müddəaları çox əhəmiyyətlidir. Konstitusiyanın bu məziyyəti ilə bağlı Ş. Əsgərov yazır: “Yeni Azərbaycanın yeni bünövrəsi və dövlət quruculuğunun prioritetləri və strateji inkişaf yolu Konstitusiyada qoyulmuşdur. Yeni Konstitusiyada diqqət mərkəzinə kütlənin yox, fərdin qayğıları, hüquqları, azadlıqları çəkilir” [4].

Görülən işlərin məntiqi nəticəsi olaraq insan hüquqlarının qorunmasının keyfiyyətə yeni mərhələ üzrə davam etdirilməsi, təkmilləşdirilməsi üçün nəzərdə tutulan İnsan Hüquqlarının Müdafiəsi üzrə Milli Fəaliyyət Planı Prezident İlham Əliyevin sərəncamı ilə 2006-cı ildə təsdiq olundu. Dövlət başçısının 18 iyun 2007-ci il tarixli sərəncamı ilə 18 iyun- İnsan hüquqları günü təsis edildi.

Azərbaycanın Avropa Şurası ilə əlaqələrinin inkişafı, eyni zamanda BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasına qeyri-daimi üzv seçilməsi də deyilənlərə əyani sübutdur. Prezident İlham Əliyevin 27 dekabr 2011-ci il tarixli sərəncamı ilə daha geniş sferanı əhatə edən “Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin səmərəliliyini artırmaq sahəsində Milli Fəaliyyət Proqramı” təsdiq edildi.

Qeyd olunduğu kimi, özünün səciyyəvi xüsusiyyətlərinə, prinsip və əsaslarına görə müasir Azərbaycan Respublikasının demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət olması Konstitusiyanın 7-ci maddə-

sinin 1-ci bəndində təsbit edilir [1,s.5]. Bu dövlətin demokratikliyinin ən yüksək göstəricisi və meyarı elə Konstitusiyanın “Hakimiyyətin mənbəyi” başlıqlı 1-ci maddəsinin 1-ci bəndidir: “Azərbaycan Respublikasında dövlət hakimiyyətinin yeganə mənbəyi Azərbaycan xalqıdır” [1,s.4]. Konstitusiyanın 2-ci maddəsində isə təsdiq edilir: “Sərbəst və müstəqil öz müqəddəratını həll etmək və öz idarəetmə formasını müəyyən etmək Azərbaycan xalqının suveren hüququdur” [1, s. 4]. Məhz müstəqil dövlətçiliyimizə nail olmağımızın misilsiz nəticəsidir ki, demokratik Konstitusiya əsasında artıq Azərbaycan xalqı öz idarəetmə formasını sərbəst surətdə öz səsvermə yolu ilə seçdiyi nümayəndələri vasitəsilə müəyyən edir.

Beləliklə, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini qoruyub saxlamaq, möhkəmləndirmək, onun gələcək inkişaf yolunu müəyyən etmək amalı ilə qəbul edilən, demokratik və dünya standartlarına cavab verən Əsas Qanunu-Konstitusiyası vətəndaş cəmiyyətinin bərqərar olmasının mötəbər təminatıdır. Müvafiq elmi ədəbiyyatda xüsusilə vurğulandığı kimi “Konstitusiyanın birbaşa hüquqi qüvvəyə malik olmasının təsbiti dövlətçiliyin və hüququn inkişafı baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycan xalqının əsas məqsədlərindən biri kimi qanunun aliliyinə və cəmiyyətin bütün üzvlərinin firavan həyatına, azad və sərbəst fəaliyyətinə təminat verən vətəndaş cəmiyyətinin bərqərar edilməsinin başlıca prinsipləri yeni inkişaf mərhələsinin başlanğıcını qoyan Konstitusiyada qanunvericilik yolu ilə təsbit edildi” [6,s.11].

Ölkə Prezidentinin 26 iyul 2016-cı il tarixli Sərəncamı ilə “Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dəyişikliklər edilməsi haqqında” Referendum Aktının layihəsi 2016-cı il sentyabrın 26-da ümumxalq səsverməsinə (referendum) çıxarıldı. Konstitusiya dəyişiklikləri yeni çağırışlardan irəli gələn zərurət idi. Əlavə və dəyişikliklər Konstitusiyanın daha da təkmilləşməsinə, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqları ilə bağlı məsələlərin təkmilləşməsinə xidmət edirdi. Bu referendum dövlət quruluşunun möhkəmləndirilməsində yeni hüquqi islahat kimi tarixi missiya daşıdı. Birinci Vitse-prezidentlik İnstitutunun təsis edilməsi məhs siyasi hakimiyyətin sabitliyinə və idarəetmənin çevikliliyinə xidmət edən yeni bir model oldu.

Ümumiyyətlə, qeyd olunanların yekunu olaraq aşağıdakı kimi ümumiləşmə apara bilərik: Konstitusiya dövlətin hüquq sistemində spesifik təyinatə və

funksiyalara malik dövlət quruluşunu, dövlət hakimiyyəti orqanlarının təşkili və fəaliyyətinin prinsiplərini, vətəndaşların əsas hüquqlarını, azadlıqlarını və vəzifələrini müəyyən edir, qanunvericiliyin əsasını təşkil edir. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası siyasi, ideoloji və başqa funksiyaları daşımaqla cəmiyyətin və dövlətin həyatında, ölkənin siyasi və hüquq sistemində mühüm rol oynayır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. *Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: “Qanun” nəşriyyatı, 2009, 68 s.*
2. *“Azərbaycan 2020: inkişafın yeni hədəfləri”. Bakı, Azər nəşr, 2012, 848 s.*
3. *Dəmirov A. H, İsmayilov Ş. N, Hüseynov Q. F. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və hüququn əsasları (mühazirə kursu). Dərs vəsaiti. Bakı: Mütərcim, 2010, 196 s.*
4. *Əsgərov Ş. Heydər Əliyevin liberal maarifçilik ideyaları. /“Heydər Əliyev irsi Azərbaycanın dövlətçiliyi” mövzusunda konfransın materialları. Bakı, “Azərbaycan” nəşriyyatı.*
5. *“Heydər Əliyev. Böyük azərbaycanlı”. Bakı, Azər nəşr, 2013, 816 s.*
6. *Məlikova M. F, İsmayilov X. C. Azərbaycanın Dövlət Müstəqilliyinin Bərpasının Hüquqi Əsasları. //Bakı Universitetinin Xəbərləri. Sosial-siyasi elmlər seriyası, №1, 2012.*
7. *Автономов А. С. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Учебник. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: РИОР; ИНФРА – М, 2012, 476 с.*
8. *Иванов К. К. Трансформация функций современного государства. // Молодой ученый. Чита, 2012, №9, с. 206-208*
9. *Конституции зарубежных государств: Великобритания, Франция, Германия, Италия, Соединенные Штаты Америки, Япония, Бразилия: учеб. пособие / [сост. сб., пер., авт. введ. и вступ. ст. В. В. Маклаков]. – 6-е изд., перераб. и доп. – М.: Волтерс Клувер, 2009, 624 с.*
10. *Кравец И. А. Конституционализм и российская государственность в начале XX века. Учебное пособие. М.: ЮКЭА, 2006, 368*
11. *Мехтиеv P. На пути к демократии: размышления о наследии. Баку, Шерг-Герb, 2007, 752 с.*
12. *http://law.org.az/index.php?newsid=27 az-penalreform.az/az/library/articles/234-konstitusiyaya-edil601c601k.html*

XÜLASƏ

Məqalədə Azərbaycan dövlət müstəqilliyinə nail olduqdan sonra qarşısında duran əsas prioritetlərdən biri, dövlətin ən ali qanunu olan konstitutsiyasının qəbulu geniş şərh edilir. Konstitutsiya dövlətin hüquq sistemində spesifik təyinatə və funksiyalara malik dövlət quruluşunu, dövlət hakimiyyəti orqanlarının təşkili və fəaliyyətinin prinsiplərini, vətəndaşların əsas hüquqlarını, azadlıqlarını və vəzifələrini müəyyən edir, qanunvericiliyin əsasını təşkil edir. Dövlətçiliyin əsas prioritetlərindən biri kimi Konstitutsiyanın qəbulu ilə modern dövlət quruculuğu prosesi yeni mərhələyə transformasiya olundu. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi getdikcə möhkəmləndirilməkdə, respublikada demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğu prosesi daha da sürətlə inkişaf etməkdədir.

Açar sözlər: *Azərbaycan Respublikası, konstitutsiya, demokratiya, dövlət, hüquqi prinsiplər, vətəndaş cəmiyyəti.*

Ибрагим Бабаев

РЕЗЮМЕ

**КОНСТИТУЦИЯ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ
РЕСПУБЛИКИ КАК ОСНОВНОЙ
ПРИНЦИП В СТРОИТЕЛЬСТВЕ
ДЕМОКРАТИЧЕСКОГО ГОСУДАРСТВО**

В статье рассматривается роль конституционных реформ в Азербайджанской Республике с 1995 года в дальнейшем укреплении нашей государственности. Согласно международному опыту, осуществление конституционных реформ в каждой стране широко практикуется в соответствии с геополитическими и геоэкономическими условиями, уровнем развития и перспективами. Сообщается, что Конституция Азербайджанской Республики, имеющая прочную правовую базу, значительно улучшилась и будет продолжать обеспечивать устойчивое развитие Азербайджанской Республики надолго, определять цели демократического развития нашего независимого государства.

Ключевые слова: *Азербайджанская Республика, конституция, демократия, государство, правовые принципы, гражданское общество.*

SUMMARY

**THE CONSTITUTION OF THE
AZERBAIJAN REPUBLIC AS A BASIC
PRINCIPLE IN CONSTRUCTION OF
A DEMOCRATIC STATE**

The article discusses the role of constitutional reforms in the Republic of Azerbaijan since 1995 in further strengthening our statehood. According to international experience, the implementation of constitutional reforms in each country is widely practiced in accordance with the geopolitical and geo-economic conditions, level of development and prospects. It is reported that the Constitution of the Republic of Azerbaijan, which has a solid legal base, has improved significantly and will continue to ensure the sustainable development of the Republic of Azerbaijan for a long time, to define the goals of democratic development.

Key words: *Republic of Azerbaijan, constitution, democracy, state, legal principles, civil society.*